

Jesaja 64

Hoe Hij komt

Eerste Advent, 29 november 2020, Amsterdam (Willem de Zwijgerkerk).

Gelezen: Jesaja 64, Lucas 1-10. ds Alex van Ligten

Liederen: Psalm 25:1 t/m 5, Kom tot ons (437), Richt op uw macht (451:1,2,5).

Inleiding

Boven de evangeliëlezing die op het rooster van de PKN prijkt (Marcus 13), staat in de 'Bijbel in gewone taal' in vetgedrukte letters: 'Het einde van deze wereld'. Die opvatting over Jezus' rede over de laatste dingen (ook al niet zo'n denderende titel, uit de oude bijbelvertaling) is een van de redenen dat ik bezwaren heb tegen deze lezing op de eerste Adventszondag. Het lijkt wel of de roostermakers er wel pap van lusten, van dat einde van alles. Op de laatste Zondag na Pinksteren prijkt dat zware hoofdstuk al op de roosters, en een week later alweer. Elk jaar opnieuw worden de voorgangers en de kinderdienstleiding opgezadeld met zo'n gedeelte dat zich voor een paar avonden studeren in het Leerhuis beter leent dan voor een preek.

Dan toch liever iets waarbij we ons niet moeten verdiepen in het einde, maar in het nieuwe begin. Dat hoort meer thuis op deze eerste Zondag van het kerkelijk jaar, en het hoort ook meer bij de term 'Advent'. Wij verwachten de komst des Heren, die we vieren met het feest waar we vanaf vandaag naartoe tellen.

In de evangeliëlezing horen we waar Jezus mee begint nadat hij zijn grote toespraak heeft gehouden, die we in het Mattheüsevangelie kennen als de Bergrede, en die hier, in de iets kortere versie van Lucas, gehouden wordt op 'een vlakke plaats' (Lucas 6:17). En zoals die berg uit de Bergrede deed denken aan Mozes die met het volk bij de Sinaï de Torah ontving, zo doet die vlakke plaats bij Lucas – óók denken aan Mozes, als hij, voordat ze het beloofde land ingaan, de hele Torah nog eens voor het volk oprakelt. 'Dit zijn de woorden die Mozes tot geheel Israël gesproken heeft aan de overzijde van de Jordaan, in de woestijn, in de vlakte'. Zo begint het boek Deuteronomium. En wij gaan horen waar Jezus mee begint na deze rede in het vrije veld, 'nadat hij al zijn woorden voleindigd had ten aanhoren van het volk'.

Van een nieuw begin is ook sprake in de profetie van Jesaja, als God wordt aangeropen temidden van verwoesting en ondergang: 'Scheur de hemelen en daal af'. Ik moet oppassen bij het voorlezen, want ik ben blijvend beïnvloed door een leuke fout van één van mijn catechisanten.

Als die aan een dienst meededen, oefenden we de lezingen altijd van tevoren. Nou ja, bijna altijd. Want Reitze had dit keer geen tijd om te oefenen, maar ach, hij had 't al eens eerder gedaan en dat ging toen goed. Dus we konden het er rustig op wagen. Voorafgaande aan zijn lezing kondigde Reitze alvast het volgende lied aan: 'Na de schriftlezing zingen wij: 'Kom tot ons en

scheur door de hemelen, Heer. 'En toen begon hij aan Jesaja 64: 'Scheur toch door de hemelen.'

Het was een vergissing met een geheel eigen schoonheid. Niet alleen omdat wij volwassenen zo begrepen dat 'scheuren' voor onze kinderen meer te maken heeft met vol gas en hard door de bocht gaan dan met openscheuren, maar toch ook omdat Reitze waarschijnlijk de enige in de kerk was die zich bij dat scheuren iets heel concreets voorstelde. Hij zag God als een yup in zijn nieuwe Golfje door de hemel gaan. Helemaal onbijbels is het trouwens niet: Psalm 68 roept ons op om te zingen voor 'Hem die door de aloude hemel der hemelen rijdt' (vs 34), en in Psalm 104 staat: 'Hij maakt de wolken tot zijn wagen' (vs 3). Dat komt nog dichtbij het oude zondagsschoolliedje ook: 'Op een lichte wolkenwagen'.

Jesaja 64

O gij, scheur toch de hemelen en daal af,
 dat voor uw aangezicht de bergen wankelen,
 1 zoals vuur dor hout in vlam zet,
 zoals water boven het vuur overkookt.
 Dan kennen uw tegenstanders uw naam,
 voor uw aangezicht beven de volkeren.
 2 Geduchte daden hebt gij verricht
 die wij niet hadden verwacht,
 gij daalde neer en de bergen wankelden voor uw aangezicht;
 3 dat heeft van oertijd af niemand gehoord of te horen gekregen,
 geen oog heeft een god gezien buiten u
 die opkomt voor wie op hem hopen.
 4 Gij treedt tegemoet wie met vreugde gerechtigheid doet,
 hen die u op uw wegen gedenken.

En zie, nu zijt gij verbolgen,
 omdat wij onophoudelijk falen
 en blijvend kwaad bedrijven.

5 Wij zijn als een onreine, wij allen,
 onze gerechtigheid is als een bezoedeld kleed,
 wij verwelken als een afgevallen boomblad, wij allen,
 onze zonden voeren ons weg als de wind.
 6 En niemand die uw naam aanroept,
 die zichzelf aanspoort zich aan u vast te klampen,
 want verborgen hebt gij uw aangezicht voor ons.
 Wegkwijnen laat ge ons in de greep van ons onrecht.

7 Maar! Gij, Ik-ben-met-je is uw naam,

Gij zijt onze vader,
 wij zijn het leem en gij geeft ons vorm,
 maaxsel van uw hand zijn wij allen.
 8 Wees niet langer verbolgen, God-met-ons,
 blijf onze zonde niet gedenken,
 zie ons toch: uw volk zijn wij allen.
 9 Uw heilige steden werden woestenij,
 Sion is een woestenij,
 Jeruzalem één en al troosteloosheid.
 10 Ons heilige, heerlijke huis,
 waar onze vaders u de lof hebben gezongen,
 is in vlammen opgegaan,
 alles wat ons lief was ligt in puin.
 11 Gij, Ene, Aanwezige, houdt gij u bij dit alles in,
 zwijgt ge en verdrukt ge ons nog langer?

Lucas 7

1 Nadat hij al zijn woorden voleindigd had
 ten aanhoren van het volk,
 ging hij naar Kapernaüm.
 2 Van een centurio was een slaaf er slecht aan toe,
 hij ging sterven, hij was bij zijn heer in ere.
 3 Toen die gehoord had van Jezus, zond hij
 oudsten van de Judeeërs naar hem toe
 en vroeg hem te komen om zijn slaaf te redden.
 4 Zij kwamen bij Jezus en riepen hem er met spoed bij,
 ze zeiden:
 Hij is het waard dat u dit voor hem doet,
 5 want hij heeft ons volk lief
 en de synagoge gebouwd voor ons.
 6 Jezus ging meteen met hen mee.
 Toen hij al niet meer ver van het huis af was,
 zond de centurio vrienden om hem te zeggen:
 Heer, doe geen moeite, want ik ben het niet waard
 dat u onder mijn dak komt.
 7 Zo belangrijk vind ik mezelf niet,
 en daarom ben ik ook niet zelf naar u toegekomen,
 maar spreek een woord en mijn jongen zal genezen.
 8 Want ziet u, ik ben zelf een ondergeschikte
 met soldaten onder mij;
 ik zeg tot de een: ga, en hij gaat,
 en tot de ander: kom, en hij komt,
 zo ook tot mijn slaaf: doe dit, en hij doet het.
 9 Toen hij dat hoorde, verwonderde Jezus zich over hem

en hij wendde zich om tot de menigte die hem volgde en zei:
Ik zeg jullie, nergens in Israël heb ik zoveel vertrouwen gevonden.
10 En toen zij naar het huis terugkeerden,
troffen zij die eropuit gestuurd waren,
de slaaf aan, gezond en wel.

Zijn komst in het woord

Wat het verhaal over Jezus en de centurio zo goed doet passen bij de adventstijd, is de manier waarop de komst des Heren eraantoe gaat. Of hij bij de geliefde slaaf die op sterven ligt, wil komen. Hij geeft geeneens antwoord, maar hij gaat meteen mee. Als het gaat over zijn komst, tekent dat ook zijn bereidheid. Hij komt niet alleen als geroepen, maar ook als hij geroepen wordt.

Maar het mooiste aan dit verhaal is: hij hóeft niet eens zo nodig letterlijk te komen. De centurio laat weten dat hij zichzelf daarvoor te gering acht, dat Jezus de moeite niet hoeft te nemen. Een woord is genoeg. Het is alsof dit is geschreven voor ons, na zoveel eeuwen nog altijd wachtend op zijn komst. In zijn woord komt hij tot ons. Dat leren we van die Romeinse honderdman. En dat gebeurt dus iedere keer als zijn woord wordt gelezen en doorgegeven. God komt tot ons in zijn woord.

Nu gebruikt die Romein, een lid van de vijandige, bezettende macht in Jezus' land, wel juist zijn soldatenwereldje als gelijkenis van Jezus' woord. Maar Jezus hoort in die zinnen als 'ga en hij gaat', 'doe dit en hij doet het' geen bevel-is-bevel-mentaliteit. Dat had goed gekund, en wie zegt dat die man het niet zo bedoelde? Maar Jezus hoort er het best denkbare in: een verwijzing naar de macht van het woord dat God spreekt. 'Licht', en licht werd het. Dat woord.

In Jesaja 55:11 zegt God: 'Mijn woord zal niet leeg tot mij terugkeren, maar het zal doen wat mij behaagt en dát volbrengen waartoe ik het zend. 'Dat woord. Deze macht van het woord-dat-geschiedt, kent de Romeinse hoofdman aan Jezus toe. En dat vertrouwen is groot geloof.

Zo groot als Jezus het in Israël niet gevonden heeft. Dat zinnetje heeft vaak als uitleg gekregen dat de heidense officier zelfs discipelen en de andere Joden de baas was qua geloof. Met als uitloper van die uitleg: en als die heidense Romein dat al was, hoeveel te meer dan: wij, vrome christenen. In het kielzog van vele andere misverstane bijbelteksten is ook deze gebruikt om de joodse wereld af te schrijven en erger: om de wereld te besmetten met het antisemitisme en al zijn gevolgen.

- Terzijde: als er ineens een politieke partij in elkaar zakt, dan is het bij alle drukte, verbazing en enig leedvermaak daarover tenminste ook één reden tot hoop: dat de oorzaak voor die val gelegen is in het onverbloemd antisemitisme van de leider van die partij. Dat dat een reden is voor zijn val,

wijst op enige vooruitgang in de samenleving. Al moeten we daarbij niet, nooit vergeten dat de niet-joden in Europa, en al hun kerken, zulke kwalijke praatjes nog niet eens zo lang geleden zelf ook afstaken.

Terug naar Jezus 'zin dat hij zo'n groot vertrouwen in Israël niet heeft aangetroffen. Mozes in Deuteronomium (32:21) en Paulus in de Romeinenbrief (10:20, 11:11,14) zeggen dat God het uitverkoren volk af en toe een beetje jaloers wil maken op de andere volkeren - om het beter zijn best te laten doen.

Maar dé boodschap van het evangelie is: hier God spreekt in zijn woord. Tot ieder van ons, in Israël en vervolgens ook ver daarbuiten.

Dat is de macht van het woord. Daarin komt Hij tot ons.

De zwijgende God

Maar...! In Jesaja houdt Hij zich stil. Hij zwijgt. Daarmee eindigde onze lezing. Eraan vooraf is een weeklacht gehoord, en een schuldbekentenis. Het hoofdstuk begint met Gods handelen in gedachtenis te roepen: ooit is Hij, bij de Sinäi, afgedaald en heeft via Mozes tot het volk gesproken. Geen godheid ter wereld heeft dat ooit gedaan, zó aanwezig zijn, zo met vreugde de mensen tegemoet treden - Hij wel.

'Maar nu zijt Gij verbolgen,' zegt de tekst. En we weten hoe dat komt. We hebben het daar zelf naar gemaakt. Door níet de rechtvaardigen te zijn waar Hij op rekende. Wij hebben het af laten weten, en nu kijkt Hij even de andere kant op, wil met ons niets te maken hebben.

Als het slecht met je gaat kan dat een vruchtbaar nieuw begin inluiden: dat je je eigen rol daarin niet wegpoetst, dat je jezelf niet louter beklagt als een zielig slachtoffer. Dat je kijkt wat er zelf aan zou kunnen doen om uit de put te geraken.

Maar als dat allemaal is langsgekomen, gaat de profeet op een geheel eigen manier verder. Als de schuld is erkend en uitgesproken, dan willen we wel graag dat degene aan wie die schuld beleden is, zich ook een paar dingen goed realiseert. Want: 'Gij, Ik-ben-met-je is uw naam, Gij zijt onze vader, wij zijn het leem en gij geeft ons vorm, maaxsel van uw hand zijn wij allen.' Wat er ook gebeurd is, wij zijn en blijven wel úw producten, dus 'blijf niet kwaad en vergeef ons onze zonden, uw volk zijn wij.'

En de woestenij in ons en om ons heen, dat blijft toch zeker niet zo?

Dat is de teneur van Jesaja's woorden. Het erkennen van schuld als startpunt van waaruit je verder kunt gaan. Opruimen wat de goede verhoudingen in de weg staat. Zo'n groot geloof kun je eigenlijk alleen in het bijbelse Israël aantreffen, bij de profeten: God wordt geconfronteerd met zijn eigen daden, of om precies te zijn: met zijn eigen maaxsels. Dat zijn wij, en behalve ons een hoop voor de voeten te gooien, blijft hij wel een soort zorgplicht houden. Die kant van de zaak is in de kerkelijke rituelen van het belijden van schuld en het binnenhalen van vergeving nooit aan de orde gekomen, en daarom zijn

er ook generaties lang mensen klein en bang gehouden met een eenzijdig zondebesef en het gevoel het nooit goed te kunnen doen. Wat hier bij Jesaja staat, is vele malen volwassener en gelijkwaardiger in de verhouding tussen God en mens. Het sterk op het individu ingestelde element van het christelijk geloof (Luther met zijn 'hoe krijg ik een rechtvaardig God?' en de moederkerk met haar 'mea culpa', mijn schuld), dat is hier, en dat is dus in de oorsprong van ons geloof, 'wij'. Het gaat om 'wij allen', zoals de tekst tot vier keer toe laat horen: twee keer 'wij allen' zijn de fout ingegaan, en twee keer 'wij allen' zijn uw maaksel, uw volk.

Scheur de hemelen

Dat alles wordt ingeluid door een oproep tot God om ons te komen redden, en we weten nu dat de vraag niet is of Hij door de hemelen wil scheuren, maar wat betekent die kreet dan wél? Is het niet meer dan een primitieve kosmologie, omdat de mensen toen nog geloofden dat de aarde plat was en de blauwe lucht boven ons een soort gordijn?

Nee, daar kun je het niet mee afdoen. Dit moet je verstaan als: tussen God en ons is een grens gesteld. Hij is daar, in de hemel, hoog verheven, heel nadrukkelijk buiten onze werkelijkheid en dus ook niet te vereren als natuurmacht of wat zich ook als goddelijk en aanbiddelijk presenteert, en wij zijn hier.

En hier voor ons op aarde, bij de dichters kun je het horen, 'is de hemel boven voor mensen doof en stom' en hangt 'het wolkendek zo zwart van twijfel om ons heen'. Er zijn mensen die de hemel nooit open zien. En de bijbelse hoop is dat het woord van God een spoor van licht zal zijn dat 'tegen de zwartste hemel aangeschreven' staat.

Dit hemelgeloof heeft alles te maken met ons leven hier op aarde. Het is de hoop dat Hij ons aanspreekt, naar ons toekomt en dat we dat zullen ervaren, wij allen.

Tot slot

Nog even over dat zwijgen van God aan het slot van hoofdstuk 64. Dat kun je breed uitmeten, en een feit blijft dat hij voor veel mensen een zwijgende God is. In je nood zou je graag wat willen horen, of ervaren, voelen dat het niet zo blijven zal. Dat Hij met je is. En juist op de diepste dieptepunten is dat vaak niet zo.

Miskotte hield ooit (ik denk in deze kerk) een preek over dat zwijgen. Naar aanleiding van een vers in Openbaring (8:1) waarin staat dat er stilte geschiedde in de hemel, een half uur lang. Miskotte haalde breed uit en hield een fantastische preek over het zwijgen Gods.

Die preek werd jaren later tijdens een studiebijeenkomst door een van de aanwezigen nogal kritisch beoordeeld, 'want', zei hij, 'die stilte duurde een half uur en daarna kwam het geschetter van een hele serie bazuinen, dus dan

is een dik half uur spreken over die stilte en het grote zwijgen Gods op zijn zachtst gezegd nogal misplaatst.'

Grote verontwaardiging bij de Miskotte-fans. Maar hij had wel een punt. Voor onze lezing klopt het ook. God zwijgt aan het eind! Ja, vooral als je aan het eind van hoofdstuk 64 ophoudt met lezen. Maar omdat deze dienst op Eerste Advent in het teken staat van een nieuw begin, is het toch nuttig en raadzaam om te laten horen hoe het vers luidt dat volgt op de zin waarin de vraag klinkt 'Waarom zwijgt Gij?' Zonder nadere aankondiging zet hoofdstuk 65 in met God aan het woord:

'Ik sta klaar voor hen die niet eens naar mij vragen

ik ben te vinden voor wie mij niet eens zoeken.

Tot mensen die mijn naam niet eens weten aan te roepen,

zeg ik: Hier ben ik, hier ben ik.'

Dat woord. Daarin is Hij. Zo komt Hij tot ons, nu en al onze dagen. Zo moge het zijn.